

Üniversite Öğrencilerinin Tütün Ürünlerine Başlamaya Yönelik Deneyim ve Görüşlerinin İncelenmesi¹

İbrahim DEMİR* Esmâ ATASOY* Yankı SÜSEN* Elif GÜL KÖSE*

Özet

Tütün ürünleri kullanımı dünyada önlenemez ölüm nedenleri arasında ilk sırada yer almaktadır. Tütün ürünleri kullanımına 'başlamayı' önlemek, kullanımı azaltmaya veya bırakırmaya göre daha maliyet etkilidir. Bu yüzden tütün ürünleri kullanımına başlamanın sebepleri ve risk faktörleri bakımından incelenmesi önem arz etmektedir. Bu bağlamda bu çalışmanın amacı, tütün ürünleri kullanmaya başlamış ve hiç başlamamış öğrencilerin motivasyon ve deneyimlerini nitel analiz yöntemleriyle incelemektir. Çalışmada 2021-2022 akademik yılında Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi'nde eğitim gören 30 öğrenciyle yarı yapılandırılmış görüşme gerçekleştirilmiştir. Çalışma örneklemi; tütün ürünleri kullanımına üniversite öncesi dönemde başlayanlar, üniversitede başlayanlar ve hiç başlamayanlar olmak üzere üç kategoride incelenmiştir. Elde edilen kalitatif veri, Tümevarımsal Tematik Analiz (TTA) yöntemi ile analiz edilmiştir. Çalışma bulgularına göre tütün ürünleri kullanımına başlamaya götüren ana temalar; olumsuz duyguları düzenleyememe, akran grubu ve sosyal ilişkiler, duygular/merak ve sosyal imajdır. Tütün ürünlerine başlamamada ise ana temalar; sağlık, ekonomi, manevi duygular, olumlu duygusal atmosfer, rol model etkisi ve olumlu arkadaş çevresi olarak tespit edilmiştir. Çalışma bulguları, üniversite çağında tütüne başlama ve sonrasında gelecek tütün bağımlılığına karşı geliştirilecek ve özellikle üniversiteye yeni başlayan bireylerin tütüne başlamasını önlemeyi amaçlayan politikalara ışık tutacak niteliktedir. Üniversite öğrencileri özellikle ilk yıllarında stresle başa çıkma, arkadaşlıklar, akademik zorluklar gibi alanlarda özenle desteklenmelidir. Üniversiteye başlamanın getirdiği çevresel değişim, sınav stresi, özerklik düşüncesi, yeni arkadaşlık ilişkileri gibi üniversite hayatı bağlamında tütün ürünleri kullanımına başlamaya götürebilecek deneyim ve görüşleri inceleyen bu çalışma politika yapımına ve uygulanmasına önemli katkı sunacaktır.

Anahtar Kelimeler: Nitel Analiz, Tütüne başlama, Tütün bağımlılığı, Tümevarımsal tematik analiz

An Investigation of College Students' Experience and Thoughts on Initiation of Tobacco Products

Abstract

Use of tobacco products ranks as the leading preventable causes of death worldwide. Preventing the initiation of tobacco use proves to be more cost-effective than programs that aim reduction or cessation of tobacco consumption.

¹ Bu çalışma, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) tarafından desteklenen "Üniversiteye Başlama ve Tütün Ürünleri Kullanımına Başlama Riski Arasındaki İlişkinin Sosyo-Ekonomik Analizi ve Başlama Riskini Azaltmada Tematik Farkındalık Müdahalelerinin Ekonomik Değerlendirmesi" başlıklı ve 220K048 numaralı TÜBİTAK 1001 projesinden üretilmiştir.

* Doç. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar (ULİSA) Enstitüsü & Siyasal Bilgiler Fakültesi, İktisat Bölümü, Ankara / Türkiye, idemir@aybu.edu.tr, ORCID <https://orcid.org/0000-0002-2425-0288>

* Doç. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Ankara / Türkiye, esma.atasoy@aybu.edu.tr, ORCID <https://orcid.org/0000-0001-9305-4363>

* Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Psikoloji Bölümü, Ankara/Türkiye, ysusen@aybu.edu.tr, ORCID <https://orcid.org/0000-0002-4942-2736>

* Arş. Gör., Elif Gül Köse, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, İktisat Bölümü, Ankara/Türkiye, egkose@aybu.edu.tr, ORCID <https://orcid.org/0000-0002-3031-2238>

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz / To cite this article (APA):

Demir, İ. & Atasoy, E. & Süsen, Y. & Gül Köse, E. (2024). Üniversite Öğrencilerinin Tütün Ürünlerine Başlamaya Yönelik Deneyim ve Görüşlerinin İncelenmesi *Küllüye*, 5(1), 59-83.
DOI: 10.48139/aybukulluye.1318815

Makale Bilgisi / Article Information

Geliş / Received	Kabul / Accepted	Türü / Type	Sayfa / Page
23 Haziran 2023	5 Mart 2024	Araştırma Makalesi	59-83
23 June 2023	5 March 2024	Research Article	

Therefore, it is of paramount importance to investigate the reasons behind the initiation of tobacco product use, particularly, in terms of the underlying motivations. In this context, the aim of this study is to qualitatively examine the motivations and experiences of college students who have and have not initiated tobacco products. Semi-structured interviews were conducted with 30 consenting students enrolled at Ankara Yıldırım Beyazıt University during the 2021-2022 academic years. The study sample was categorized into three groups: those who initiated tobacco product use before college, those who initiated use during college, and those who never initiated the use of tobacco products. The qualitative data obtained were analyzed using the Inductive Thematic Analysis (ITA) method. The study found that the main themes leading to the initiation of tobacco products were inability to regulate negative emotions, peer groups and social relations, emotions/curiosity, and social image. On the other hand, the main themes for never initiating tobacco products use were health, economics, spiritual feelings, positive emotional atmosphere, role models, and positive peer environment. These findings shed light on the development and structuring of policies aim at preventing the initiation of tobacco use among freshmen students and addressing subsequent tobacco addiction during college years. Colleges and universities must provide supportive services to students to cope with emotional stress arising from factors such as environmental changes, exams, thoughts of autonomy, and new relationships established upon starting college life. By exploring the reasons and channels leading tobacco initiation in college settings, this study is to contribute to tobacco control policy formulation and implementation.

Keywords: Qualitative analysis, Tobacco initiation, Tobacco addiction, Inductive thematic analysis

Extended Abstract

Objective

The objective of this study is to qualitatively investigate the factors behind tobacco initiation as well as not initiation of college students in Türkiye. The study is particularly interested in whether starting college is associated with higher risks of tobacco initiation for those who did not use tobacco prior to college.

Problem

Tobacco use imposes high economic burdens on individuals and societies. Türkiye has one of the highest tobacco use prevalences globally. Despite decreases in other age groups, tobacco prevalence is on the rise among young adults in Türkiye. Tobacco initiation is at the core of the tobacco prevalence but initiation of young adults has not been studied sufficiently to better understand why this age group, especially in college, initiate tobacco use. College initiation brings about significant life changes such as change of city or hometown, living away from the family environment, becoming independent socially and economically, living through academic stress, getting in new friendship environments, for young adult individuals. Whether these life changes are associated with higher risks of tobacco initiation must be researched.

Method

The study was conducted using inductive thematic analysis, a qualitative research method, through semi-structured in depth interviews. Tobacco initiation of students was analyzed in three student categories: those who do not use tobacco products, those who initiated prior to college, and those who initiated during college. Thus, interviews were applied to a sample of tobacco users initiated before college (12 students), tobacco users initiated during college (6 students), and non-tobacco users (12 students), totaling 30 consenting students, from each school at a public university in Ankara, Türkiye. The 189-page transcription of interviews was manually analyzed by reading, re-reading, and coding to identify common themes and patterns of meaning were identified by the study team.

Findings

The study found that starting college and college life pose unique and dynamic risk-factors for tobacco initiation for young adults. The study identified

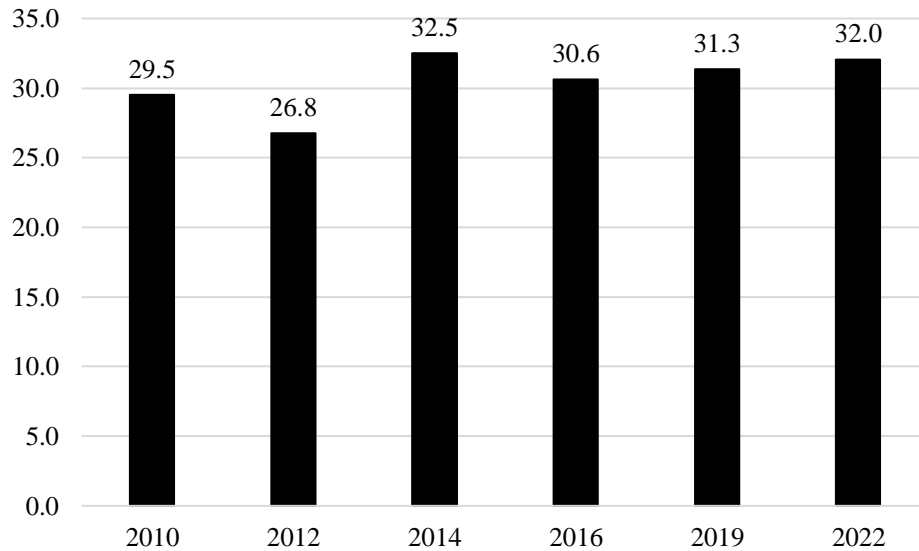
common themes for initiating and not initiating the use of tobacco products. The common themes that came a top for tobacco initiation were difficulty of regulating negative emotions, peer environment, social relations, curiosity, emulation, and social image. The major themes for not initiating tobacco were health awareness, not being curious about tobacco products, economic awareness, problem-free life, role models, and positive friendship environment. Study also identified various side or secondary themes and patterns along with common themes and patterns to qualitatively explain tobacco initiation.

Conclusion

Tobacco initiation is a complex behavioral and environmental issue. Qualitative investigation shows that starting college is a risk-increasing factor for tobacco initiation. The common themes and patterns of meaning in the study suggest that increase in social and environmental opportunities for students, tobacco control education activities, positive economic discrimination (scholarship, tuition discounts, etc.) for those who do not use tobacco products, tobacco use area limitations especially around the entrance of school buildings, exits of cafeteria, and entrances of cafes as high-initiation risk areas, additional counseling support during high stress times such as examinations for students, installing visible tobacco-free activity booths around the central places on campuses can be instrumental in distracting students away from initiating tobacco products.

Giriş

Dünya çapında 1,3 milyar bireyin tütün ve ürünlerini kullandığı tahmin edilmektedir (World Health Organization, 2022). Tütün ürünleri kullanımı Türkiye için de önemli bir sağlık ve ekonomi sorunudur. Şekil 1’de görüldüğü üzere Türkiye’de 15 yaş üzeri nüfus içinde her gün ya da ara sıra tütün ürünü kullanan nüfusun oranı 2010’da %29,5, 2012’de %26,8, 2014’te %32,5, 2016’da %30,6, 2019’da %31,3, 2022’de ise %32’dir (TÜİK, 2023):

Şekil 1. Her gün ya da ara sıra tütün ürünü kullanan 15 yaş üstü bireylerin 15 yaş üstü nüfusa oranı (TÜİK, 2023).

Oranlar göstermektedir ki Türkiye’de yaklaşık her üç yetişkinden biri tütün ürünü kullanmaktadır. Tütün ürünü kullanımı, tütün ile ilişkili hastalıklardan kaynaklı ölüm oranlarını 7 kat artırmaktadır (Akdeniz, 2019). Türkiye’de kamunun yaptığı sağlık harcamalarının her yıl yaklaşık yüzde 9’unun tütün ürünlerine bağlı hastalıklar nedeniyle gerçekleştiği belirtilmektedir (Hongur, 2018). Bu durum ülke ekonomisi için kısa, orta ve uzun vadede ciddi bir yük oluşturmaktadır.

COVID-19 hastalığının klinik seyrinin tütün ve ürünlerini kullanan kişilerde daha ağır seyretmesi toplumda bir farkındalık gelişmesine sebep olmuştur. Yeşilay’ın (2021) yaptığı çalışmada pandemi döneminde sigarayı bırakma oranlarında artış olduğu belirtilmiştir. Tütün kullanımının bırakılmasını takiben öksürük, nefes darlığı gibi hastalık belirtilerinde de önemli bir azalma görülmektedir (Tuncer, Özgül, Olcayto, Gültekin, & Erdin, 2009). Ancak bu belirtilerin tamamen yok olması ve hastalık riskinin sıfırlanması uzun yıllar almaktadır. Bu nedenle bir bireyin tütün kullanımına hiç başlamaması en maliyetsiz alternatiftir. Bir bireyin tütün ve ürünlerine hiç başlamaması için ise hâlihazırda tütün kullanan kişilerin motivasyonları, deneyimleri ve düşüncelerinin neler olduğunu tespit etmek gerekir. Bu doğrultuda tütün kullanımına başlama nedenlerinin iyi anlaşılması ve risk faktörlerine yönelik önlemler alınması oldukça önemlidir.

Tütün ürünleri kullanımına başlamaya yönelik çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmaların ortak noktası, tütüne başlama davranışının bireysel ve sosyal faktörlerle şekillendiğini göstermeleridir. Örneğin Niknami ve arkadaşları (2008), sigara içmeye başlayan İranlı ergenlerde kişisel faktörler (merak, deneme, özgüven eksikliği), sosyal faktörler (akran baskısı, aile desteği) ve sigara hakkındaki inanışlar (sigaranın zararları, faydaları ve sosyal etkileri) arasında bir ilişki olduğunu bulmuşlardır. Benzer şekilde, Gilman ve arkadaşları (2009), aile üyelerinin sigara içmesinin, ergenlerin sigaraya başlamasında çok önemli bir etken olduğunu tespit etmişlerdir. Bu çalışma, ailedeki sigara içme davranışının hem genetik hem de çevresel yollarla ergenlere aktarıldığını göstermiştir. Vu ve arkadaşları da (2018) tütün ürünlerine başlamaya iten temel sebeplerin arkadaş etkisi, tat/koku/aroma, kolay ulaşılabilirlik ve düşük maliyet etrafında yoğunlaştığını belirtmişlerdir. Kullanıma devam etme sebepleri olarak da yine arkadaş etkisi, stres yönetimi ve diğer ürünlerle birlikte kullanım öne çıkmıştır. Bu çalışma, tütün ürünleri arasındaki çeşitliliğin ve yenilikçiliğin tütüne başlama davranışını nasıl teşvik ettiğini göstermiştir.

Üniversite öğrencilerinin sigara içme alışkanlığının belirlenmesinin amaçlandığı çeşitli çalışmalarda (Uzundumlu & Topcu, 2015; Lazurenko, Podporinova, Polenova, Kovalchuk, & Koroleva, 2020; Kamarulzaman, Hamidi, Abd Nasir, Sukeri, & Izham, 2021) farklı fakültelerde eğitim gören öğrencilerle görüşmeler ve anketler yapılmıştır. Bu çalışmaların sonucunda elde edilen bulgulara göre öğrencilerin çoğunluğunun sigara içmeye üniversitenin ilk yıllarında başladığı, sigara içen öğrencilerin sigaraya başlamasındaki temel faktörlerin sosyal çevreleri olduğu ve öğrencilerin sigara içmeyi kendi imajlarını olumlu yönde etkileyen bir faktör olarak gördükleri belirtilmektedir. Sigara içmenin daha özgüvenli hissettirdiğini düşünmeleri, ders yoğunluğundan kaynaklı stresin azaltılması ve sigara içmenin gelecekteki meslek kaygılarını azalttığı düşüncesine inandıkları da elde edilen bulgular arasındadır. Sigara içmeyen öğrencilerin sigara içmemesinin temel sebebi ise sigaranın insan sağlığına zararı, dişlerin sararması,

sigaranın koku ve dumanı, sigara içmenin getirdiği ekonomik maliyet, aile ve arkadaşların tepkisinden korkma şeklinde tespit edilmiştir.

Tütün ve ürünlerinin kullanımına başlama davranışının kültürel ve sosyal faktörlerle şekillendiğini gösteren çalışmalar da mevcuttur. Örneğin, Baheirai ve arkadaşları (2015) eve çiğnemelik tütün, elektronik sigara ve nargile gibi sigara alternatiflerinin girmesi ile genç kızların tütün kullanımına başlamasının yaygın olduğunu gözlemlemişlerdir. Bu çalışma, kültürel normların ve cinsiyet rollerinin tütüne başlama davranışını nasıl etkilediğini ortaya koymuştur. Passey ve arkadaşları (2011) ise Aborjin kadınlarının sigara kullanımına başlamasında birlikte yaşama, sosyal normlar, stresli yaşam koşulları ve toplumsal ilişkiler gibi faktörlerin rol oynadığını bulmuşlardır. Benzer şekilde, Sheer ve arkadaşları (2018), akran etkisi ve sosyal etkileşimi kolaylaştırma algısının sigaraya başlama davranışını nasıl etkilediğini ortaya koymuş, daha genç bireylerin ilk sigara teklifini kabul etme oranlarının daha yüksek olduğunu tespit etmişlerdir.

Son olarak, tütün kullanımına başlamayı tetikleyen bir diğer faktörün de sigaraya alternatif olarak tanımlanan diğer tütün ürünleri hakkında sahip olunan yanlış algılar olduğunu belirten çalışmalar da mevcuttur. Örneğin, Casteñada ve arkadaşları (2016) elektronik sigara, nargile ve sigara bırakma ürünleri gibi sigara alternatiflerinin diğer tütün ürünlerinden daha az zararlı olduğuna yönelik yaygın bir inanış olduğunu göstermişlerdir ve bu inanışın kültürel faktörlerle ilişkili olduğunu belirtmişlerdir. Benzer şekilde Sadeghi ve arkadaşları (2022) da tütün tüketimine sebep olan üç ana temanın farklı tütün ürünlerinin tüketimi hakkında kavram yanılgısı, ulaşılabilirlik ve daha iyi hissetme etrafında şekillendiğini belirtmişlerdir.

Bu çalışmalardan da anlaşılacağı üzere tütün ürünleri kullanımına başlama, bu davranışı sürdürme ya da bırakma kadar karmaşık bir olgudur ve tütünle alakalı sorunların ve maliyetlerin analizinde en kritik halkalardan biridir. Tütün ürünleri kullanımına başlama davranışının ardında yatan motivasyon, düşünce ve deneyimin anlaşılması ve bu anlayıştan hareketle başlamayı önleyici tedbirlerin alınması, tütün ürünleri kullanımını bırakmaya nazaran daha maliyet-etkin bir yaklaşım olacaktır. Bu bağlamda bu çalışmanın amacı; tütün ürünleri kullanımına üniversiteden önce başlamış, üniversitede başlamış ve hiç başlamamış üniversite öğrencilerinin tütün ürünleri kullanmaya başlama ile alakalı motivasyon, düşünce ve deneyimlerini nitel yöntemlerle incelemektir.

Materyal ve Yöntem

Bu çalışma derinlemesine görüşme içeren nitel analiz yöntemleri ile gerçekleştirilmiştir. Nitel analiz yöntemleri, insanların davranışlarını, tutumlarını, görüşlerini ve deneyimlerini detaylı bir şekilde anlamayı ve yorumlamayı amaçlayan ve derinlemesine incelemeye imkân sunan bir araştırma yöntemi olarak karşımıza çıkmaktadır (Kıral, 2020). Bu tür çalışmalarda, nicel yöntemlerin araştırdığı ölçülebilir noktaların dışında, incelenen davranış ya da tutumların daha derinine inilerek “nasıl, niçin” gibi soruların cevapları irdelenmektedir (Denzin, 1998).

Katılımcılar

Katılımcılar, 13 fakültede araştırmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden kişiler arasından seçilmiştir. Katılımcılar, tütün ürünleri kullanımına üniversiteden önce başlayan, üniversitede başlayan ve hiç başlamayan olmak üzere üç kategoride ele alınmıştır. Çalışmada; AYBÜ'nün farklı fakültelerinde öğrenim gören üniversitede tütün ve tütün ürünleri kullanımına başlamış 6 katılımcı öğrenci (bkz. Tablo 1), üniversite öncesi tütün ve tütün ürünleri kullanımına başlamış 12 katılımcı öğrenci (bkz. Tablo 2) ve tütün ve tütün ürünleri kullanımına hiç başlamamış 12 katılımcı öğrenci (bkz. Tablo 3) ile toplamda 30 yarı yapılandırılmış bireysel görüşme gerçekleştirilmiştir. Uluslararası öğrenciler, çalışmaya dahil edilmemiştir. Morse'nin (2000) de belirttiği gibi verilerin kalitesi, çalışmanın kapsamı, konunun doğası, her katılımcıdan elde edilen yararlı bilgi miktarı, gölgeli verilerin kullanımı ve nitel yöntem ile tasarlanan çalışma dâhil olmak üzere pek çok sayıda faktöre bakılarak ve alan yazındaki örneklem büyüklüğü ile ilgili öneriler (Dworkin, 2012) dikkate alınarak katılımcı sayısına karar verilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Araştırma verileri, Tanıtıcı Bilgi Formu ve Yarı Yapılandırılmış Açık Uçlu Derinlemesine Bireysel Görüşme Formları aracılığıyla toplanmıştır.

Tanıtıcı Bilgi Formu

Tanıtıcı bilgi formu, katılımcıların tanıcı özelliklerini değerlendirmek amacıyla araştırmacılar tarafından oluşturulmuştur. Bu form katılımcıların, yaş, cinsiyet, eğitim durumu, yaşanan yer, tütün ve ürünlerini kullanma durumu, kullanma sıklığı gibi sorulardan oluşmaktadır.

Yarı Yapılandırılmış Açık Uçlu Derinlemesine Bireysel Görüşme Formları

Yarı yapılandırılmış görüşme formları; katılımcı grubuna yönelik üç kategoride oluşturulmuş, tütün ürünleri kullanımına ilişkin açık uçlu ve yarı yapılandırılmış sorular içeren formlardır. Sorular; katılımcıların tütün ürünleri kullanımına başlama ve sürdürme sebepleri ya da hiç başlamayan katılımcıların tütün ürünlerine yönelik deneyimleri, tütün ve tütün ürünleri kullanımına başlayanların beklentileri, başlamayı önleyici müdahale talepleri ve önerileri, üniversitede ve üniversite öncesinde tütün ve tütün ürünleri kullanımına başlayanları bırakmaları için motive edecek unsurlar olmak üzere dört ana başlığı keşfedici nitelikteki sorulardan oluşmaktadır. Buna göre Grup A ve Grup B'de yer alan katılımcılara toplam 21 soru, Grup C'de yer alan katılımcılara ise toplam 7 soru yöneltilmiştir. Sorulara Tablo 1'de yer verilmiştir.

Verilerin Toplanması

Yarı yapılandırılmış derinlemesine bireysel görüşmeler katılımcılara uygun bir zaman aralığında ve kampüs içerisinde belirlenen görüşme yerlerinde yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler esnasında ses kaydı alınmıştır. Ses kayıtları, katılımcıların kimlikleri belli olmayacak şekilde alınmıştır. Görüşmeler tütün ve ürünleri kullanımına üniversitede başlamış (Grup A) ve tütün ve ürünleri kullanımına üniversite öncesinde başlamış (Grup B) öğrenciler için ortalama 20-30 dk. aralığında sürmüştür. Tütün ve ürünleri kullanımına hiç başlamamış (Grup C) öğrenciler içinse ortalama 5-10 dk. aralığında sürmüştür. Görüşme sürecinde katılımcıların deneyimlerini doğrulama ya da reddetme gibi bir tutum sergilenmeden bu deneyimleri olabildiğince detaylandırmaları istenmiştir.

Araştırma verileri, 25 Ekim-22 Kasım 2021 tarihleri arasında toplanmıştır. Bu çalışmada araştırma sürecinin planlanması, verilerin toplanması, verilerin analiz edilmesi ve elde edilen bulguların raporlaştırılması sürecince Consolidated Criteria for Reporting Qualitative Research (COREQ) nitel araştırma kontrol listesi kullanılmıştır (Tong, Sainsbury, & Craig, 2007).

Verilerin Analizi

Bu çalışmada verilerin analizi için herhangi bir yazılım programı kullanılmamıştır. Araştırmacılar tarafından analiz işlemine başlamadan önce her bir bireysel görüşmenin ardından elde edilen görüşme kayıtları aynen yazıya aktarılmıştır. Bu transkripsiyon sonucu toplam 189 sayfalık veri elde edilmiştir. Araştırma verileri yazıya döküldükten sonra tematik analiz yöntemi kapsamında analiz işleminin altı basamağı uygulanmıştır. Bu doğrultuda sırasıyla; verilerin sınıflandırılması, kodların oluşturulması, temaların aranması, temaların gözden geçirilmesi, temaların tanımlanması ve verilerin raporlaştırılması aşamaları tamamlanmıştır.

Araştırma verileri birbirinden bağımsız iki araştırmacı tarafından analiz edilmiştir. Araştırmacılar ilk olarak yazıya dökülen görüşmeleri tekrarlı bir şekilde okuyarak görüşmelere ve katılımcı ifadelerine hâkim olmuştur. Daha sonra önemli ifadeler belirlenerek kodlanmıştır. Önemli ifadelerin belirlenmesi ve kodlamalar sonucu ortaya çıkan başlıklar doğrultusunda temalar belirlenmiştir. Bu tema ve alt temaların altına katılımcı ifadeleri yerleştirilmiştir. Araştırmacılar bu aşamaya kadar olan basamakları birbirinden bağımsız bir şekilde tamamlamıştır. Tüm bu basamakların tamamlanmasının ardından araştırmacılar bir araya gelerek buldukları tema ve alt temaları karşılaştırmışlardır. Araştırmacıların kendi aralarında görüş birliği sağlayarak araştırma bulgularına son halini vermesi ile verilerin analiz süreci tamamlanmıştır.

Braun ve Clarke (2006) analiz basamaklarının kullanıldığı bu çalışmada, toplanan veriler Microsoft Word programı ve özellikleri kullanılarak tümevarımsal tematik analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. Bu analiz yöntemi, verilerdeki örüntüleri (temaları) önceden tanımlanmış bir kodlama çerçevesine sokmadan derinlemesine betimlemeyi içerdiğinden çalışmanın amacına uygun bulunmuştur (Braun & Clarke, 2006).

Etik Prosedür

Çalışmanın yürütülebilmesi için Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi (AYBÜ) Etik Kurulu'ndan araştırma izni ve kurum izni alınmıştır (No#2020-42). Araştırma verileri toplanmadan önce katılımcılara görüşme hakkında bilgi verilmiş, görüşmelerin kayıt altına alınacağı, kayıtların sadece araştırmacılar tarafından dinleneceği ve üçüncü kişilere ulaşmayacağı, görüşmenin bir defa yapılacağı belirtilmiş ve ardından gönüllü onamları alınmıştır. Görüşmeler, katılımcı ve görüşme mahremiyetinin sağlanması ve katılımcıların kendilerini rahat şekilde ifade edebilmesi için üçüncü kişilerin olmadığı bir ortamda gerçekleştirilmiştir. Görüşmeye başlamadan önce, araştırmacı katılımcıya görüşme süreci ve sorular hakkında bilgi vermiş ve katılımcı kendisini hazır hissettiğinde görüşmeye başlamıştır. Çalışmaya dahil olan öğrencilerden yazılı onam alınmış ve etik prosedürler eksiksiz takip edilmiştir.

Tablo 1. Görüşmeler esnasında katılımcılara sorulan sorular

Sorular	GRUP A: Tütün ürünü kullanmaya üniversitede başlayanlar ve GRUP B: Tütün ürünü kullanmaya üniversiteden önce başlayanlar	GRUP C: Tütün ürünü kullanmaya hiç başlamamış olanlar
1.	Tütün ürünü kullanmaya ilk ne zaman başladınız (hangi dönem-ay?)	Tütün ürünü kullanıyor musunuz?
2.	Tütün ürünü kullanmaya ilk başladığınızda neredeydiniz? (ev, kampüs, café?)	Ailenizde ya da yaşam alanınızda tütün ürünü kullanan birisi var mı?
3.	Tütün ürünü kullanmaya ilk başladığınızda yanınızda kimler vardı? (arkadaş, yalnız vs.)	Etrafınızda tütün ve tütün ürünü kullanan kişilerde size rahatsız eden şeyler nelerdir?
4.	Ailenizde ya da yaşam alanınızda tütün ürünü tüketen kimse var mı?	Tütün ürünü kullanmaya neden başlamadınız?
5.	Sizi üniversitede tütün ürününe başlamaya teşvik eden asıl faktör neydi?	Tütün ürünü tüketmenin üniversite hayatını ve sonrasında nasıl etkileyeceğini düşünüyorsunuz?
6.	Tütün ürünü kullanmaya başlama kararınızda neler etkili olmuştur?	Sizce kampüs hayatı tütün ürünlerine başlamaya etkili oluyor mu? Nasıl?
7.	Tütün ürünü kullanmanın sizin için anlamı nedir?	Üniversite olarak tütün ürününe başlamanıza engel olacak bir müdahale yapabileseydik ne yapılmasını isterdiniz?
8.	Tütün ürünü kullanma davranışı size neler hissettiriyor? Kendinizi nasıl hissediyorsunuz?	
9.	Tütün ürünü kullanma davranışı sosyal yaşantınızı nasıl etkiliyor?	
10.	Tütün ürünü kullanmaya yönelik motivasyonlarınız ya da sizi teşvik eden şeyler nelerdir?	
11.	Tütün ürünü kullanmayı bırakmayı düşünüyor musunuz? (Evet ise, tütün ürünü bırakmanız için hayatınızda nelerin farklı olması gerekir?)	
12.	Üniversitede tütün ürünü kullanmaya başlamanızı önleyecek şeyler neler olabilirdi?	
13.	Geçmişe dönseniz yine tütün ürünü kullanmaya başlar mıydınız?	
14.	Tütün ürünü tüketmenin üniversite hayatını ve sonrasında nasıl etkileyeceğini düşünüyorsunuz?	
15.	Tütün ürünü tüketmek hayatınızı nasıl etkiledi?	
16.	Tütün ürünü kullanmaya başlamanızda etkili faktör ortadan kalksaydı yine de tütün ürünü kullanmaya başlar mıydınız?	

Üniversitelilerin Tütüne Başlama Deneyim ve Görüşleri İncelemesi

17.	Tütün ürününü hangi formda tüketiyorsunuz? (sigara, nargile, vb.)	
18.	Bırakmanız için ne etkili olurdu?	
19.	Bugün istediğiniz takdirde tütün ürünü tüketmeyi bırakabilir misiniz?	
20.	Üniversite olarak tütün ürününe başlamanıza engel olacak bir müdahale yapılabilseydi ne yapılmasını isterdiniz?	
21.	Sizce kampüs ve üniversite hayatı tütün ürünlerine başlamaya etkili oluyor mu? Nasıl?	

Bulgular

Bu çalışmanın ana odak noktalarından biri, tütün ürünleri kullanımına başlama ile ilgili üniversite çağındaki bireylerin deneyimlerini ve motivasyonlarını anlamaktır. Bulgular sunulurken, bu karmaşık konuyu daha iyi anlamak için veriler üç temel başlık altında toplanmıştır. İlk olarak, üniversite döneminde tütün ürünleri kullanımına başlama eğilimlerine odaklanarak, üniversite deneyiminin tütün alışkanlıklarını nasıl etkilediği incelenmiştir. Ardından, tütün ürününü kullanmaya üniversite öncesinde başlama durumu ele alınarak, katılımcıların bu alışkanlıkları geliştirme süreçleri incelenmiştir. Son olarak, tütün ürünlerine hiç başlamamış olan katılımcıların ortaya koyduğu faktörler incelenerek, tütün kullanımına başlamama davranışlarının arkasındaki motivasyonları incelenmiştir.

Tütün ürünleri kullanımına üniversitede başlama

Tütün ürünlerinin kullanımına üniversitede başlayan 6 katılımcı öğrenci ile görüşülmüştür.

Tablo 2. Üniversitede tütün ürünleri kullanımına başlamış katılımcıların bilgileri

Öğrenci Kodu	Öğrencinin fakültesi	Yaşı	Üniversitede sigaraya başladığı dönem	Günlük ortalama tüketim miktarı
A	Siyasal Bilgiler	20 yıl 10 ay	İlk yıl	7-8 adet sigara
B	Mühendislik	23 yıl 5 ay	Üçüncü yıl	3 adet sigara
C	İnsan ve Toplum Bilimleri	23 yıl 4 ay	İlk yıl	5-6 adet sigara
D	Hukuk	22 yıl 8 ay	İkinci yıl	3-6 adet sigara
E	Spor	22 yıl 2 ay	İlk yıl	20 adet sigara
F	Tıp	19 yıl	İlk yıl	2 adet puro

Tablo 2’de görüldüğü üzere katılımcılarla yapılan görüşmelerde tütün ürünü kullanımına üniversitede başlayan kişilerin ağırlıklı olarak ilk yılda bu alışkanlığı edindiği bulunmuştur. Ayrıca çalışmada yer alan katılımcılar özelinde ilk yılda tütün ürünü tüketmeye başlayanların günlük tütün ürünleri tüketiminin daha sonrasında tütüne başlayanların günlük tüketiminden daha yoğun olduğu söylenebilir.

Katılımcı öğrencilerin başlama sebeplerine dair görüşme verileri Tümevarımsal Tematik Analiz (TTA) yöntemiyle değerlendirildiğinde elde edilen ana temalar sırasıyla aşağıdaki gibidir:

Tema 1: Duygu düzenleme aracı

Araştırmada üniversitede tütün ürünleri kullanımına başlamış katılımcıların; yalnızlık, stres, hayal kırıklığı, haksızlık hissi, bunalım, psikolojik çöküntü, adaptasyon ve uyum sürecinde zorluk, üzüntü, keder, başarısızlık hissi gibi duyguları yönetmede zorluk yaşadıkları ve bu sebeple tütün ürünleri kullanımına başlama deneyimlerini olumsuz duygularıyla baş etme stratejisi olarak anlamlandırdıkları bulunmuştur. Katılımcılar bu duruma ilişkin deneyimlerini şu şekilde belirtmektedirler:

Katılımcı B: *“Kesinlikle stres ortamı (üniversitede sigara içmeye başlamada teşvik edici faktör). Çünkü ben stresle başa çıkamadığımı gördüm ve zaten yaşadığım bazı sorunlar vardı. Ondan kaynaklı da her şey üst üste gelince bir patlama noktasında böyle bir şeye başvurdum.”*

Katılımcı C: *“İlk yalnızdım. Ben ilk buraya geldiğimde baya zorlanmıştım uyum sürecinde, alışma sürecinde. Böyle bir şeyler arıyordum daha doğrusu. Hatta eve geri dönmüştüm, babam demişti yani ya okuyacaksın ya okuyacaksın. Geri göndermişlerdi beni vs. Sonra almıştım işte sigara kendime ve yalnızken işte öyle dışarıda bir yerde, hatta Antares’te sanırım oturuyordum. Orada yemek katında. Orada ilk başlamıştım.”*

Katılımcı E: *“...bizimki dediğim gibi birazcık psikolojik oldu. Üzüntülü zamanımıza denk geldi. Hani insan bazen üzüntülü olduğu zaman yanında birini arar, sigara geldi elime.”*

Tema 2: Arkadaş ve sosyal çevre etkisi

Katılımcıların tütün ürünlerini kullanmaya başlamalarında arkadaşlarının ve sosyal çevrelerinin etkisi verilerden elde edilen önemli temalardan biridir. Üniversite öncesinde tütün ürünlerini tüketen bir çevrenin olmamasının koruyucu rolü, üniversitede iken tütün ürünlerini tüketen bir arkadaş çevresine sahip olma ya da kullanıcılarla tanışma ve romantik partnerin sigara içmesi gibi etkenler katılımcılar tarafından vurgulanmıştır.

Katılımcı B: *“(Spesifik olarak üniversitede sigara içmeye başlamada) ikinci etken arkadaş ortamı. Arkadaş ortamında içen insanlar yoktu (üniversite öncesi).”*

Katılımcı C: *“Lise ortamında falan arkadaşlarım da tüketmezdi. Zaten ailede de içen yoktu. O yüzden lisede çok şey yapmadım yani. Teklif eden de olmamıştı.”*

Katılımcı D: *“Aslında şöyle benim bir erkek arkadaşım var sigara içiyordu onun sigara içmesini hiç istemiyordum hatta bırakmasını istiyordum. Biraz saçma bir hikâye gelebilir size. O bıraksın diye ben onu biraz tehdit ederek başladım diyebilirim sen bırakmazsan ben başlarım gibi... O şekilde başladım yani.”*

Katılımcı E: *“Sonra o ara yakın çevremdeki arkadaşlarım -benim çok yakın arkadaş çevrem var, çoğu sigara kullanan insanlar- onların yanında kala kala... Normalde benim içmeyeceğimi herkes bilirdi. Bir gün sadece üniversiteye başladıktan sonra, kulüpte, o yeni gittiğim kulüpte bir arkadaşım vardı- aynı takım arkadaşım- hem çocukluk arkadaşım hem de takım arkadaşım. O da sigara içiyor top oynamasına rağmen. Ondan sonra bana işte bir gün rica ettim, dedim bir tane de bana verir misin? Öyle işte...”*

Şaşırmıştı o da sen nasıl içiyorsun falan filan diye. Ya öyle canım istedi dedim, ertesi gün bir daha aldım.”

Katılımcı F: “...Çevre bir kere (üniversitede sigara içmeye başlamada teşvik edici etken). Çevrem biraz içici bir çevre, ondan dolayı...”

“Her şey bende bitiyor aslında ama onlar (arkadaşlarım) içtiğinden dolayı, evet. Bende de bir sosyal içicilik var. Alkolde de öyle mesela. Normalde tek başıma alkolü içmem ama arkadaş ortamında içerim.”

Tema 3: Özgür ve bağımsız hissetme ihtiyacı

Araştırmada yer alan tütün ürünlerinin kullanımına üniversitede başlayan katılımcıların verdiği yanıtlara göre elde edilen bir diğer tema ise özgür ve bağımsız hissetme ihtiyacıdır. Bu bağlamda, katılımcılardan bazıları üniversiteyi baskılayıcı aile ortamından uzak, daha özgür bir ortam olarak gördüklerini, bazıları ise tütün ürünlerinin kullanımına başlamayı aileye isyan etme aracı olarak anlamlandırdıklarını ifade etmişlerdir.

Katılımcı B: *“Birincisi aile ortamı (başlamada etken) ... Aile faktörü ise annem ve babam çok karşı sigaraya. Kendileri içiyor olsalar bile hani bana çocukluğumdan beri asla içmemem yönünde tavsiyeler verdikleri için, çok karşı oldukları için hiç böyle bir düşünce içerisine girmemiştım. Ama burada onlardan uzak kaçış ortamım olduğu için yani daha bir elverişli ortam oluştu burada.”*

Katılımcı C: *“Yani ilk başlangıçta, bir de o dönemler biraz da ergenliğimin yoğun olduğu dönemler olduğu için 2 faktör vardı. Bir stresimi düşüreceğini düşünmüştüm, hani birazcık da biliyordum aslında stresi regüle etmeye yardımcı olduğunu, bir de annemin istemediği bir şeyi yapmak hoşuma gitmişti.”*

“...(Sigaraya) başlamada meraktan çok, yani daha çok, stresle başa çıkma mekanizması olarak kullandım belki. Bir de biraz ya... Yani isyankârlığımı o şekilde yansıtabileceğim o vardı elimin altında bir.”

Katılımcı F: *“Sigara içmeye öncesinde niyetim vardı ama aileye yakalanma korkusu vardı. Ailem de gittiğinden dolayı kendimi daha rahat hissettim. Özgür hissettim. Bundan dolayı aldım bir tane.”*

“... (Daha önce değil de üniversitede başlamada) bu özgürlük ortamı etkiledi.”

Tema 4: Özenme

Araştırmanın bir diğer önemli bulgusu katılımcı bireyin tütün ürünlerini kullanan aile büyüklerinden bu davranışı görüp etkilenmesi, sigara içen aile bireylerine (anne gibi) özenmesi ve merak etmesi gibi etkenleri başlamada önemli bir bağlam olarak gördüğüdür.

Katılımcı F: *“Benim için hiçbir anlamı yok tütün ürünü kullanmanın. Benim için hiçbir anlamı da yok etkisi de yok. Niçin başladın diye sorarsanız benim zaten içimde vardı o yüzden. Annemde görüyordum.”*

“...Büyüklerden görerek etkilenecek ve kendim özgür olduğumdan dolayı... (başladım)”

Tema 5: Bağımlılık yapıcı etkinin yadsınması

Araştırmada tütün ürünlerinin kullanımına üniversitede başlayan öğrencilerden elde edilen verilere göre belirlenen temalardan bir diğeri tütün ürünlerini kullanımına başlarken bağımlılık yapıcı etkinin yadsınmasıdır. İlk kullanımda bağımlılık yapıcı etkinin inkâr edilmesi, “bana bir şey olmaz” şeklinde düşünme eğilimi tütün ürünleri kullanımına başlamada önemli bir bağlam olarak ortaya çıkabilmektedir.

Katılımcı D: “...Büyük ihtimalle mesela hala şey düşüncesindeyim: ‘ben bağımlı değilim ben bırakabilirim ama istediğim için içiyorum, bundan keyif aldığım için içiyorum’ düşüncesindeyim hala. Bağımlı olduğumu hala kabul etmiyorum.”

Katılımcı E: “İlk aldığım o an arkadaşlardan rica edip aldığım sigarada hep derlerdi mesela bak sen yakında başlarsın yakında paket de alırsın. Ben de diyordum ki almam onlar da diyordu ki alırsın sonra bir gün bir paket aldım. Sonra bırakamadım. Şimdi hala da öyle devam ediyorum.”

“Ya öyle canım istedi dedim, ertesi gün bir daha aldım (ilk sigara). Paket almıyordum. Sadece ondan alıyordum sadece günde 1 tane içiyordum. Öyle bana yetiyordu. Sonra işte okula geliyordum, okuldaki arkadaşlardan bir tane alıyordum. Ondan bir tane alıyordum derken bana herkes şunu diyordu sen yakında paket almaya başlarsın yakında paket almaya başlarsın. Ben de diyordum işte yok işte. Hiç paket almayacağım.”

Tütün ve tütün ürünü kullanımına üniversiteden önce başlama

Üniversite öncesi tütün ürünleri kullanımına başlamış 12 öğrenci ile görüşülmüştür.

Tablo 3. Üniversite öncesi tütün ürünleri kullanımına başlamış katılımcıların bilgileri

Öğrenci Kodu	Fakülte	Yaş	Tütün ürünleri kullanımına başladığı dönem	Günlük ortalama tüketim miktarı
A	Siyasal Bilgiler	21 yıl 5 ay	Lise	(bilgi yok)
B	Mühendislik	(bilgi yok)	Lise	(bilgi yok)
C	İnsan ve Toplum Bilimleri	21 yıl 3 ay	Lise	2 adet
D	Hukuk	20 yıl 10 ay	Lise	10 adet
E	Spor	18 yıl 3 ay	Lise	20 adet
F	Tıp	19 yıl 2 ay	Lise	8-9 adet
G	Dış Hekimliği	20 yıl 10 ay	Ortaokul	5 adet
H	Güzel Sanatlar	20 yıl 5 ay	Lise	6-7 adet
I	İslami İlimler	20 yıl 11 ay	Ortaokul	20 adet
İ	Mimarlık	23 yıl 1 ay	Lise	20 adet
J	Sağlık Bilimleri	21 yıl 6 ay	Lise	10 adet
K	Spor Bilimleri	18 yıl 3 ay	Lise	20 adet
L	İşletme	21 yıl 2 ay	Lise	(bilgi yok)

Tütün ürünlerini kullanmaya üniversiteden önce başlayan kişilerde ağırlıklı olarak lisede başlama davranışı bulunmuştur. Tablo 2 ile kıyaslandığında yine erken dönemde tütün kullanımına başlayanların tütün ürünleri tüketiminin çok daha yoğun olduğu görülebilmektedir. Bu durum, bağımlılık riskini artırmakla beraber, kişilerin tütün ürününü kullanım kaynaklı hastalıklara yakalanma riskini de beraberinde getirmektedir.

Katılımcı öğrencilerin başlama sebeplerine dair görüşme verileri TTA yöntemiyle değerlendirildiğinde elde edilen ana temalar aşağıda açıklanmaktadır.

Tema 1. Özenme

Katılımcılar üniversite öncesi tütün ürünleri kullanımına özenme veya havalı olma düşüncesiyle başladıklarını belirtmişlerdir. Katılımcılar bu duruma ilişkin deneyimlerini aşağıdaki gibi ifade etmişlerdir:

Katılımcı G: *“Aslında özentiden dolayı ortaya çıkan bir süreç oldu benim için. Öyle tadını çok beğendiğim için ya da bağımlılık oluşmadı zaten ilk başta kimsede oluşmuyordur büyük ihtimalle de. Ergenliğin getirdiği o psikolojik durum ile kendimin havalı olduğumu düşünüyordum. Öyle başladım. Biraz ergenlik kafası diyelim. Çünkü ergenlikte herkes böyle şeyler kullanınca havalı olduğunu düşünüyor.”*

Katılımcı H: *“...Bir de bence özentilik çok fazla oluyor o sıralarda yani O da bence çok etkili oluyor. Onun dışında yani bence en büyük etken özentilik diyebilirim.”*

Tema 2. Merak

Katılımcılar üniversite öncesi tütün ürünleri kullanımına başlama gerekçeleri olarak heyecan, merak, aroma merakı, deneme isteği gibi merak hissine ilişkin deneyimlerini aşağıdaki ifadelerle belirtmişlerdir:

Katılımcı B: *“Bir yere gitmişiz. İşte bir uzatılmış. Neymiş bu tadına bakayım. Öyle başladığım bir şey... Lise 2’desin, arkadaşlarınlasın, onlar uzatıyor sana, bir kafede. ...Merak. Ebeveynlerimden babamın kullanmasında, niye kullanıyor, zarar verdiğini biliyor, bu kadar insan niye hala devam ediyor? Genel olarak merak diyebiliriz aslında.”*

Katılımcı C: *“İlk, ben evdeydim ya. Tamamen kendi rızamla. Yani denemek amaçlıydı aslında. - ...Aromasıydı yani başka bir şey değil. Beni cezbeden oydu. - Hani ondan sonrasında ben kendim, o aroması beni cezbettiği için kendim denedim, sonrasında süreklilik arz etti.”*

Katılımcı D: *“Merak ediyordum. Yani benim hem babam hem akrabalarım da başka içenler de vardı. Yani neden içtiklerini merak ediyordum. Tadını merak ediyordum. Öyle. Başka bir sebebi yoktu.”*

Katılımcı G: *“Onun heyecanı ve gizliliği hoşuma gidiyordu öyle öyle içtik. Sürekli ablamlı kaçıyorduk bazen abimle de kaçıyorduk sonra zaten 14 yaşında lise için Adana’ya gittim. Oradan sonra liseliyiz ve çok heyecanlı oluyor orada sigara içmesi. Yurtta da arkadaşlarla alıyorduk yangın merdiveninde falan içiyorduk.”*

Katılımcı I: “...Tabii ki merak onların yaptığını görünce yanlış bir davranış olduğunu düşünüyordum çünkü yaşım küçük olduğu için. Onlardan gördüm ben de yapmak istedim. Bir denemek istedim güzel geldi yaptım.”

Katılımcı İ: “Küçüklükten itibaren örneğin küllük dururdu bende küllün tadına bakma isteği vardı. Bunun demir eksikliği ile bir alakası var mı bilmiyorum ama hep böyle bir isteğim vardı.”

“Kuzenim sigara kullanıyordu. Babam da o dönem restoran işletiyordu. Ben de o dönem babamın yanına gidip geliyordum. Biraz da annemin yokluğundan kaynaklandı. Annem o dönem iki ay köyde kalmıştı. Ben de bir denemek istedim. Çevremde tek tük de olsa içenler görüyordum. Ben tadını merak etmiştim o zaman içtim bir kere.”

Katılımcı J: “Arkadaşlarım deniyordu. Benim ailem de kullanıyordu. Annem ve babam da kullanıyordu daha sonra annem astım hastası olduğu için bıraktı. Babam hala devam ediyor. Öyle olunca ben de merak ediyordum ve başlamıştım.”

Tema 3. Duygu düzenleme aracı

Üniversite öncesi tütün ürünleri kullanımına başlayan katılımcılar, başlama deneyimleriyle ilgili strese iyi geleceğini düşünme, psikolojik olarak rahatlama hissiyatına erişme, sınav stresi gibi gerekçelerle tütün ürünleri kullanımına başladıklarını ve başlangıçta bu deneyimi duygu düzenleyici bir deneyim olarak gördüklerini aşağıdaki ifadeleriyle aktarmışlardır:

Katılımcı C: “İşte stres, sanki hani onun bir strese iyi geldiğini falan düşünmüştüm. Geliyor da. Ondan sonra zaten istediğim zaman bırakabiliyorum sigara içmeyi.”

Katılımcı J: “Psikolojik açıdan bayağı yerlerdeydim. Kendimi nasıl motive etsem diyordum. Bütün arkadaşlarım sigara içiyordu al bir tane yak rahatlırsın kafasıyla öyle başladım ama asla hiçbir şekilde rahatlatmadığını fark ettim.”

“Bazı olaylar yaşamıştım ve üzerine sınav stresi de eklendi.”

Tema 4. Arkadaş ve sosyal çevre etkisi

Katılımcıların üniversite öncesi tütün ürünleri kullanımına arkadaş ortamı, arkadaş çevresi, sosyal çevrenin etkisiyle başlamaları önemli temalardan biridir. Katılımcılar ayrıca ergenlik dönemindeki arkadaş çevresine vurgu yapmışlardır. Katılımcıların deneyimleri aşağıda belirtilmektedir:

Katılımcı A: “Mahalleden arkadaşlarla başladı genellikle zaten ben de böyle düşünüyorum. Arkadaş ortamı ile daha çok yayılan bir şey..”

Katılımcı B: “İlk içtiğim an yani tam bir klasik Türk genci, öğrencisi hikâyesi. Lise arkadaşları, ya okul çıkışı bir şeyler yapalım. Bir yere gitmişiz. İşte bir uzatılmış. Neymiş bu tadına bakayım. Öyle başladığım bir şey.”

“Etkili faktör dediğim gibi sosyal çevreydi. Asla gelip tek başıma bir paket alıp da başlamazdım.”

Katılımcı C: “Daha sonra...arkadaş kurbanı da oldum. Hani ilkinden sonra belki hani hiç bir daha kullanmayabilirdim de. Amma velakin işte orada

arkadaş ortamıydı vs.ydi süreklilik arz ediyordu. Süreklilik arz ettiği için hani o dönemde bu kadar belki bilinçli değılimdir muhtemelen. Çünkü 15 yaşındaki bir çocuğun aklından bahsediyoruz, şu an 22 yaşındayım. Yani hiçbir şey, şu an benim için hiçbir anlam ifade etmiyor. Ama o dönem belki de ediyordu. Hani o dönemki düşüncelerimi şu an ben bile hatırlamıyorum. Hani ilk dediğim gibi ilk firt evdeydi ama sonrasındaki süreklilik okulda devam etti. Okulda ve arkadaş ortamında devam etti.”

Katılımcı F: *“Arkadaş ortamım vardı. Tuvalette herkes sigara içiyordu ben de bir deneyeyim dedim. Orada başladım. -Arkadaşlar verdi bana. Tadını merak etmiştim, denedim, sonra devam etti yani.”*

Katılımcı H: *“Arkadaşlarım benim o zaman tüm çevremdeki herkesi içiyordu ben o zaman içmiyordum. O zaman tüm çevremdeki herkes içiyordu benimle de dalga falan geçiyorlardı hatta bilmiyorsun içmeyi falan. Gerçekten böyle bir zorbalığa maruz kaldım. Aslında öyle başladım ben. İlk içtiğimde falan benim inanılmaz falan başım dönmüştü. böyle bayılacak gibi olmuşum gözlerim falan kararmıştı öyle başladım.”*

Katılımcı İ: *“Arkadaş ortamında dışarıdayız onlar kullandı ben de kullandım. - Başlama kararında tamamıyla arkadaş ortamı etkili oldu. Onlardan görerek onlar yapıyor... Bende yapma isteğı duyduğum için başladım yani herhangi bir sebebe bağlayamıyorum bu olayı. Tamamı ile arkadaş ortamı arkadaş etkisi.”*

“İlk başladığım zamanı bağımlı olduğum zamanı şöyle anımsıyorum bir arkadaşımınla tekrar dışarı çıkmıştık. Kız arkadaşımınla, onun elinde sigara vardı ben de istedim tamamıyla şöyle söyleyebilirim ki yine arkadaş etkisi.”

Katılımcı K: *“... Arkadaş ortamı ile başladım. Okuldaydım. Yakın iki arkadaşım vardı. Onlar sayesinde başladım zaten.”*

Tema 5. Sosyal imaj

Araştırmada katılımcı üniversite öncesi tütün ürünleri kullanımına saygınlık kazanma, daha olgun görünme düşüncesiyle başladığını belirtmiştir. Katılımcı bu duruma ilişkin deneyimini şu şekilde belirtmektedir:

Katılımcı L: *“Bizim toplumumuzda bazen bir saygınlık göstergesi olarak görülüyor bu. Ben de maalesef küçük yaşlardan beri sanki yaşımın değil de yani bir on yıl ilerisiymiş gibi davranmak zorunda kaldım. Gerek ailemiz, biz taşralı insanız zaten. Gerek aile işi gerek etraftaki sosyo-ekonomik durum gibi. Bundan dolayı bazen gerekli oluyordu. E tabi bu bir bahanem değil. Şu an bir gerekçem yok. Çünkü Giresun’da değılim, buradayım. Kendi şehrimdeyim. Birazcık bundan dolayı. Çünkü insanlarla iş yapıyoruz ister istemez. Ve insanlarla bir pazarlık aşamasına geldiğinizde onu mutlaka uzatıyorlar. Ya çünkü bir şey olacak, arayı ısıtmaya çalışıyor insanlar ve bizim toplumumuzda bu sanki bir sigara şey gibi görünüyor, saygınlık gibi gözüküyor. Başlama sebebim birazcık buydu aslında. Fakat devam etme sebebimi ben de bilmiyorum.”*

Tütün ürünleri kullanımına hiç başlamama

Üniversite’de tütün ürünlerini hiç kullanmayan 12 öğrenciye dair özellikler Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4. Tütün ürünlerini hiç kullanmayan katılımcıların bilgileri

Öğrenci Kodu	Öğrencinin fakültesi	Yaşı
A	Siyasal Bilgiler	21 yıl 7 ay
B	Mühendislik	18 yıl 9 ay
C	İnsan ve Toplum Bilimleri	22 Yıl 9 Ay
D	Hukuk	22 yıl
E	Spor Bilimleri	19 Yıl 5 ay
F	Tıp Fakültesi	23 yıl
G	Diş Hekimliği	23 yıl 4 ay
H	Güzel Sanatlar	23 yıl 7 ay
İ	İslami İlimler	30 Yıl 4 Ay
J	Mimarlık	20 yıl 6 ay
K	Sağlık Bilimleri	21 yıl 3 ay
L	İşletme	23 yıl 10 ay

Bu öğrencilerin tütün ürünlerinin kullanımına başlamama nedenlerine yönelik verilen yanıtlara dair TTA sonucunda aşağıdaki temalar ortaya çıkmıştır.

Tema 1. Fiziksel sağlığa olumsuz etkisi

Katılımcıların tütün ürünlerini hiç kullanmama gerekçesi olarak sağlıksız olması, kokusunun rahatsız edici olması şeklinde ifadeleri doğrultusunda bulunan “fiziksel sağlığa olumsuz etkisi” temasını içeren kodlara ilişkin deneyimleri aşağıda ifade edilmiştir:

Katılımcı D: “...Bunun sağlığa zararlı olduğunun bilincinde olduğum için...”

Katılımcı E: “...Ki sağlığa da zararlı. Ben dikkat ediyorum o tür şeylere o yüzden hiç başlamadım....Burnumu rahatsız ediyor. Kokusu. Kokudan ziyade, burnumu yakıyor gibi. Gözümü yakıyor.”

Katılımcı C: “Koku beni rahatsız ediyor açıkçası. Sürekli sanki sürekli bir egzoz dumanı ile geziyormuş hissi uyandırıyor bende ve zaten farenjit tarzı bir hastalığım da olduğu için çok rahatsız ediyor beni o tarz insanlarla genelde bu koku olayı”

Katılımcı İ: “İlkokuldan beri bunun zararlı olduğunu bildiğimiz için. ...Bunun bilincinde olduğumuz için...”

Katılımcı K: “... Dediğim gibi zaten hastaydım akciğerlerden. Sıkıntım vardı o yüzden. Ben dibimde içmesine izin vermiyorum üstüme sindiği için. Zaten bronşit hastasıyım doğduğumdan beri, küçüklüğümde beri. Hastanede yattım uzun süre. E zaten hemen etkilendiğim için rahatsız olduğum için dibimde içirmiyorum. Ama yine de bir mesafede içiyorlar... İçmezdi. Bu şekilde büyüdüm ve yetiştim zaten. O yüzden de hep bir sigaraya karşıydım doğduğumdan beri. Zaten hep Yeşilaycıyım diye de hep belirtirim. İçmiyorum o yüzden.”

Katılımcı L: “Şöyle söyleyebilirim, sigara paketlerinin üzerindeki görünen o insanların sağlıksız halleri çok etkili oldu bende. Ayrıca hani bilinen bir şey

herkes tarafından sigaranın ciğerlere ne kadar zararlı olduğu. Sağlığa ne kadar zararlı olduğu. Bazı, ya şöyle söyleyeyim, hiç kimse kendini hastanede nefes almak için cebelleşirken görmek istemez... Kokuları. Çok fazla üstüne sınıyor. Yurtta da mesela içenler oluyor. Ya da hani arkadaşım, o ortamlarda bulunmak durumunda kalıyor. Üstüne bile sınıyor. İçmediği halde kokusu sınıyor kıyafetlere falan. Yani insanı çok rahatsız ediyor bence.”

Tema 2. Problemlili yaşantının olmaması

Katılımcıların tütün ürünlerine başlamama gerekçesi olarak olumsuz duygu durum veya bir problem anında baş etme mekanizması olarak tütün ürünlerine başvurmayı gerektirmeyen “problemlili yaşantının olmaması” temasını içeren kodlara dair ifadeler şu şekildedir:

Katılımcı F: *“Stres anında içiyorsun diyorlar da hani hiç stresli de değildim bu zamana kadar. O yüzden ihtiyaç ve merak da olmadığı için başlamadım.”*

Katılımcı İ: *“...Ayrıca biz problemlili çocuklar da değildik. Bu problemimizi hadi bir sigarayla atalım, arkadaşlarımıza uyalım gibi.. Çünkü öyle sigara içen arkadaşlarım da vardı benim sıkıntı, stres için içiyorlardı. Mesela bir sınavdan düşük aldım hadi bir sigara içeyim gibi bir şeyim olmadı hiç. Çünkü bunun beni motive etmeyeceğini biliyordum çok küçük yaştan itibaren.”*

Tema 3. Ekonomik zarar

Katılımcıların tütün ürünlerine başlamama gerekçesi olarak bulunan “ekonomik zarar” temasını içeren kodlara dair ifadeleri aşağıda yer almaktadır:

Katılımcı H: *“Bir de boşu boşuna para veriyorlarmış gibi geliyor.”*

Katılımcı J: *“Bilmiyorum, bence gereksiz geliyor yani. Hem sağlığa zararlı hem boşa para kaybı oluyor. Onun yerine gidip kendime daha yararlı şeyler yapabilirim diye düşünüyorum o parayı biriktirip. O yüzden hiç şey yapmadım yani girişmedim o işe.”*

Katılımcı L: *“...Hem paranızı bu sağlıksız bir duruma harcamanıza gerek yok.”*

Tema 4. Rol model kişiler

Katılımcıların tütün ürünlerine başlamama gerekçesi olarak bulunan rol model etkisine ilişkin temada; ailede tüketen kişinin olmaması ve babanın tutumuna ilişkin kodları içeren ifadeler şu şekildedir:

Katılımcı B: *“Çünkü ailem tüketmiyordu. Yani böyle bir gelenekle diyeyim, büyümedim... Bir de babamın da sert bir tutumu vardı sigaraya karşı. O yüzden o da beni uzak tuttu. Yani ben öyle düşünüyorum. Yani öncelikle, eğer sofrada tütün muhabbeti, sigara muhabbeti geçerse kesin bir yaklaşımla bunu reddettiğini anlarız. Sonrasında o insanların genellikle nasıl kişilikler olduğundan bahseder. Tabi bunu çok genelleyerek yapar. Tabi genellemelerin bazılarının yanlış olduğunun farkındayım ben. Fakat gözlemlediğim kadarıyla dediği şeylerde haklı olduğu kısımlar var.”*

Katılımcı H: *“Babam yüzünden. Babamı sürekli görüyor um böyle içiyor. Yani hiç yanımızda içmez ya hep balkonda ya da hep dışarıda falan içer.”*

Böyle görünce onu çok üzülüyorum. Böyle kendi kendine zarar veriyor falan diyorum. O yüzden hiç başlamayı falan düşünmedim.”

Tema 5. Olumlu arkadaş ve sosyal çevre etkisi

Katılımcının tütün ürünlerine başlamama gerekçesi olarak arkadaş ortamına dair ifadesi doğrultusunda bulunan “olumlu arkadaş çevresi” temasında oluşturulan kodu içeren ifadeleri şu şekildedir:

Katılımcı D: *“Çünkü galiba bu biraz arkadaş ortamıyla da alakalı sanırım. Hani sonuçta tütün ürünü tüketen arkadaşlarla beraber olunca biraz o tarafa doğru kayıyorsun gibime geliyor. Benim arkadaşlarım da kullanmıyorlar.”*

Tema 6. Bağımlı olmaya tepki

Katılımcıların bağımlı olma korkusu, bağımlılık davranışının rahatsız edici olması şeklinde ifadeleri “bağımlı olmaya tepki” temasında birleştirilmiştir. Bu temaya dair katılımcı ifadeleri şu şekildedir:

Katılımcı E: *“Bağımlılık olabilir. Sonuçta başladıktan sonra arkadaş ortamıma da bakıyorum. Bırakmak isteseler de bırakamıyorlar.”*

Katılımcı D: *“...Çünkü o arkadaşlarım da bir seferlik diye başlayıp sonra bunu devam ettirmişlerdir ve bunun sağlığa zararlı olduğunun bilincinde olduğum için, bunun tek seferlikle kalmayacağını bildiğim için reddettim.”*

Katılımcı E: *“Ben ama şunu biliyordum bir kere başlarsam, bitmeyecek ve mantıklı da gelmedi. O yüzden hiç denemedim”.*

Katılımcı G: *“Bir bak falan hani, bir kereden bir şey olmaz... Aynen arkadaşlarım içerisinde olmuştu. Ama tabii ki reddettim. Çünkü bir defa olursa devamı gelebilir diye korktum.” ... Dedem benim aşırı bağımlı, tiryakisi böyle günde birkaç paket bitiriyor. Onun mesela bu kadar, buna karşı koyamaması biraz tuhaf geliyor. Bağımlı olduğu için.”*

Katılımcı H: *“...Bir de insanların bir şeye bağımlı olmaları bir insanı çok aciz gösteriyor bana göre.”*

Tema 7. Merak Etmeme

Katılımcıların merak etmeme ve ilgisizlik olarak öne çıkan tütün ürünlerine başlamama gerekçeleri “merak etmeme” temasında birleştirilmiştir. Bu temaya dair katılımcı ifadeleri şu şekildedir:

Katılımcı A: *“Hiç ilgimi çekmedi. Hani tadı güzel mi diye sorduğumda, ‘yoo’ dediler. Tadı güzel olmayan şeyler de genellikle hiç ilgimi çekmediği için denemedim hiç... Merak yok, hani sigara içiliyor, çok bir işe yaradığı yok, tadı güzel değil hani söylendiğine göre. Gerek duymadım başlamaya... İlgisizlik derim.”*

Katılımcı C: *“Onu merak etmediğimi fark ettim yani merak etmediğim bir şey de denemek istemedim açıkçası... Eğer merak etseydim denerdim çünkü hayatımızda birçok zararlı şeyi zaten kullanmıyoruz ve deneyim diyorum yani ben merak etmediğim için açıkçası ben de bir merak uyandırmıyor bu yani beni engelleyen merak duygusu”*

Katılımcı E: “İlgimi çekmemesi özellikle... Merak da olmadığı için başlamadım. ...Küçükken babamların bırakmasını istediğim için hiç merak etmedim.”

Katılımcı İ: “...Denemek için bir merakım olmadı. Tadını merak ettim ama böyle deneyecek kadar bir merakım olmadı.”

Tema 8. Kokusunun Rahatsız Edici Olması

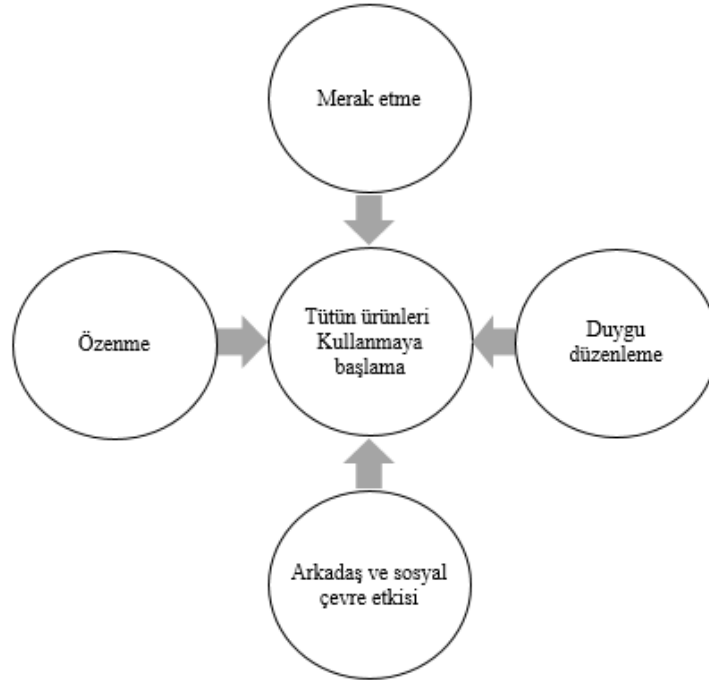
Katılımcıların tütün ürünlerine başlamamaya dair gerekçe olarak belirttikleri kokusundan rahatsız olmaya dair ifadeler aşağıda belirtilmiştir:

Katılımcı F: “Burnumu rahatsız ediyor. Kokusu. Kokudan ziyade, burnumu yakıyor gibi. Gözümü yakıyor.”

Katılımcı G: “Çünkü kokusundan falan çok rahatsız olurum. Yani, direk bu kişilere karşı bir rahatsızlığım yok ama işte o sigara içtikleri zamanki koku ya da o duman falan. Onlar beni rahatsız ediyor.”

Katılımcı J: “Ay çok koku yapıyor. Benim eşyalarım da sınıyor. Çünkü babam salonda da içiyor bazen. Odam da salona yakın. Orada bazen sıkıntı çekiyorum. Ama beni ilgilendirmiyor. İstedğini yapabilir.”

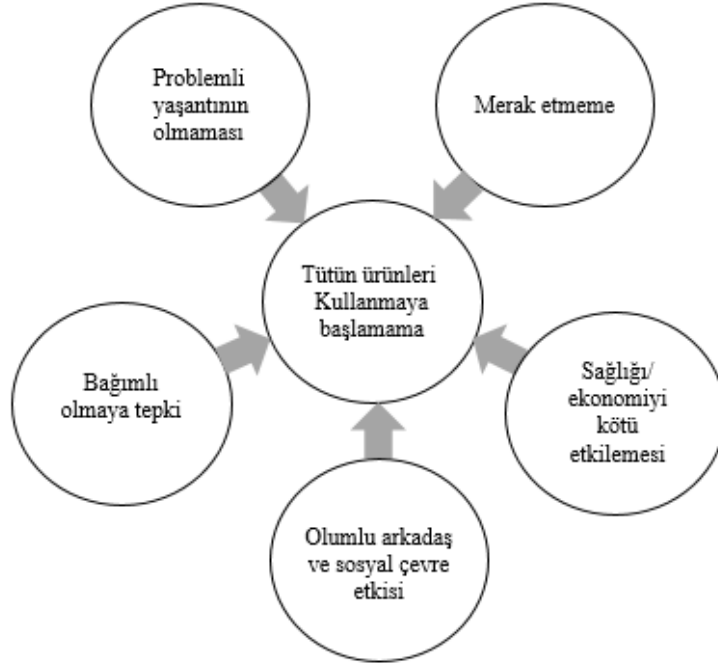
Nitel analizden elde edilen ve kendini tekrar eden bulgular ışığı altında, tütün ürünlerine başlamayı etkileyen temel faktörleri aşağıdaki şekilde göstermek mümkündür:

Şekil 2. Tütün ürünlerini kullanmaya başlamada öne çıkan temalar

Şekil 2’de görüldüğü üzere merak, özenme, arkadaş çevresi ve duygu düzenleme tütün ürünlerini kullanımına başlamayı tetikleyen ana faktörlerdir. Diğer taraftan hayatlarında bir defa bile olsa tütün ürünlerini denememiş olanların ifadeleri ışığında ortaya çıkan ana temalar merak etmeme, olumlu sosyal çevre,

bağımlı olmaya tepki ve sağlığı/ekonomiyi kötü etkilemesi etrafında yoğunlaşmıştır. Bu temalar aşağıdaki şekilde gösterilmiştir:

Şekil 3. Tütün ürünlerini kullanmaya başlamamada öne çıkan temalar

Hem Grup A-B, hem de Grup C’de yer alan katılımcılar için görüşmeler esnasında en çok dikkat çeken temalar yukarıda özetlenmiştir. Ancak şunu unutmamak gerekir ki, bu ana faktörlere ilaveten çok sayıda bağlantılı, yan ya da ikincil etken faktör de mevcuttur ve bu faktörler yukarıdaki temalar etrafında açıklanmıştır.

Tartışma

Tütün ürünleri kullanımına başlama(ma) kararını hiç başlamayanlar, üniversite-öncesi başlayanlar ve üniversitede başlayanlar olmak üzere üç grup etrafında inceleme olması bu çalışmanın en güçlü yönlerinden birisidir. Diğer taraftan, önceki çalışmaların (Uzundumlu & Topcu, 2015; Lazurenko, Podporinova, Polenova, Kovalchuk, & Koroleva, 2020; Kamarulzaman, Hamidi, Abd Nasir, Sukeri, & Izham, 2021) aksine bu çalışmada sadece sigara değil, tütün ürünlerinin tamamı dikkate alınmıştır. Bu sayede, tütün ürünlerine başlama ya da başlamamaya dair deneyim, düşünce ve motivasyonlara ilişkin daha derinlemesine bilgi sahibi olunmuştur.

Bu çalışmanın bulguları, öğrencilerin tütün ürünlerine başlama davranışına ilişkin deneyimlerinin ardında arkadaş ve sosyal çevre etkileşimi yoluyla bir modelleme davranışı olduğunu düşündürmektedir. Genç yetişkinlik döneminde bireylerin kimlik arayışında oldukları ve kendilerine rol model arayışına girdikleri bilinmektedir (Yörükoğlu, 2007). Bireyler, arkadaşlarının davranışlarını normal karşılayıp taklit edebildikleri gibi uyum sağlama amacı da güdebilirler. Bu bakımdan başlama davranışının ardında oluşturulan arkadaş ve sosyal çevre etkisine dair tema, benzer şekilde diğer çalışmalarda da bir gruba ait olmak, dostluk

ve karşılıklı güvenin simgesi olarak ortaya koyulmuştur (Niknakht Nasrabadi, Parsayekta, & Emami, 2004; Prochaska, 2000; Pinilla, Gonzalez, Barber, & Santana, 2002). Literatürde bireylerin etrafındaki kişilerin hareketlerini, tavırlarını ve davranışlarını taklit etme, rol model alma çabasının sosyal öğrenme ile bağlantılı olarak özenme kaynaklı olabileceği belirtilmektedir (Kulaksızoğlu, 2001; Özlü, 2002; Ersoy, 2015). Nitekim bu çalışmada öne çıkan temalardan birisi de özenmedir. Özenme davranışı arkadaş veya toplumda saygı gören diğer insanlara yöneltilebileceği gibi sigara şirketlerinin veya medya sektörünün özendirici sigara temalarından da kaynaklanabilir. Bu bakımdan tütün ürünlerine başlamayı önlemede sektörler arası işbirliği ve kararlılığın önemli bir faktör olduğu söylenebilir. Ancak arkadaş ve sosyal çevre her ne kadar belirleyici olabilese de içsel olarak kişilik özelliklerinin de sigarayı reddetme becerilerine katkıda bulunduğu bilinmektedir (Kear, 2002). Bu çalışmada başlamama temaları arasında bulunan merak etmeme, ilgi duymama içsel faktörler olarak ayırt edici olabileceği gibi etrafında sigara içen kişiler olmasına rağmen bağımlı olmaya gösterilen direnç öz yeterliliğin önemli bir bireysel faktör olarak koruyuculuğunu ortaya çıkarmaktadır. Bu doğrultuda bireysel kapasitenin gözetilmesi ve güçlendirilmesi sağlıkta birincil koruma çalışmaları açısından önem arz etmektedir.

Bu çalışmanın dikkat çeken bulgularından bir diğeri, tütün ürünüyle tanışma öyküsündeki 'merak' etme teması olup tütün ürünleri kullanımına dair bilinmezliğin getirdiği temel bir insan davranışı tahrikçisi gerçeği ile bağdaşmaktadır (Korkmaz, ve diğerleri, 2013; Ulukoca, Gökgöz, & Karakoç, 2013). Nitekim tütün ürünlerine başlamamaya ilişkin temalar arasında "merak etmeme" yer almaktadır. Bu bulgu; merakın duygu, tutum ve güdü bağlamında ne olduğunun özellikle çalışma popülasyonu yaş aralığı için 'ne olduğunun' veya 'ne anlama geldiğinin' derinlemesine açıklanması gerektiğini göstermektedir. Ayrıca katılımcıların üniversite öncesinde tütüm ve tütün ürünlerine başlama zaman aralıkları yoğun olarak lise dönemine; üniversitede ise ilk yıllara denk düşmektedir. Bu bakımdan merak tabanlı başlama önleyici politikaların yaşam evrelerini gözetererek planlanması önemli olabilir.

Üniversiteye başlama döneminde öğrencilerin yoğun bir fiziksel, entelektüel ve duygusal değişim sürecinden geçtikleri ve bu dönemin ergenlik sonu dönemle çakıştığı düşünülürse; öğrenciler içsel değişikliklerin yanı sıra aile ve arkadaşları tarafından gelen baskılar nedeniyle de gerilim yaşayabilirler. Olumsuz duygularını düzenleyemeyen öğrenciler ise tütün ürünlerine başlama açısından risk altında olabilirler. Nitekim bu çalışmada öğrencilerin yalnızlık, stres, hayal kırıklığı, haksızlık hissi, bunalım, psikolojik çöküntü, adaptasyon ve uyum sürecinde zorluk, üzüntü, keder, başarısızlık hissi gibi duyguları yönetemediklerinde duygu düzenleme aracı olarak tütün ürünlerine başvurdukları bulunmuştur. Literatürde de sigara içmenin genellikle psikolojik sıkıntılar, yaşamla ilgili baskılar ve depresif ruh haline yönelik (Wakefield, Chaloupka, Kaufman, & et al., 2000; Johnston, O'Malley, & Bachman, 2003) bir tür "öz-tedavi" yöntemi olarak kullanıldığı belirtilmektedir. Bir duygu düzenleme aracı olarak sigara kullanmaya başvuran öğrencilerin stres anlarına sınav dönemlerinin eklendiği de bilinmektedir. Stresin sınav zamanları yoğunlaşan ve arkadaşlar arasında bulaşıcılık etkisi benzetmesinden yola çıkarak ders çalışma molası ve böylece sosyalleşme aracı olarak tütün ürünlerinin kullanımını beraberinde getiren bir duygu olduğu

anlaşılmaktadır. Nitekim öğrencilerin birlikte dışarı çıkıp sigara içerek dayanışma ve dostluk hissi yaşamalarının, sınav kaygısı ve stres için rahatlatıcı etki sunduğu ifade edilmektedir (Jamal, Bashir, Khan, Zulfigar, & Asghar, 2015). Aynı zamanda final haftası gibi yoğun sınav stresi yaşanan dönemlerin tek başına bir faktör olmadığı, buna eşlik eden sıkılmışlık, sosyalleşme ihtiyacı, empatik sigara içme, dolaylı stres, odaklanmanın bir yolu olarak sigara içme, sınavın sonunu kutlama gibi farklı değişkenlerin de olabileceği gözetilmelidir (Nichter, Nichter, Çarkoğlu, & Tobacco Etiology Research Network, 2007). Dolayısıyla öğrencilerin öz kimlik, özsaygı oluşturmalarını desteklemek, stres ve akran baskısına karşı bireysel kapasitelerini güçlendirmelerini teşvik etmek tütün ürünlerine başlamayı önlemede önemli katkı sağlayacaktır. Elbette bu duruma eşlik eden veya bağımsız başkaca faktörler olabilir. Her ne kadar gençlerde ebeveyn denetiminin düşük olması sigaraya başlama açısından bir etken olarak belirtile de (Kear, 2002) bu çalışmada olduğu gibi üniversiteye başlayan öğrencilerin “özgür ve bağımsız hissetme ihtiyacı” otoriter ebeveyn tutumuna yönelik bir başkaldırı aracı olarak tütün ürünlerine başlamada bir tema olarak ortaya çıkmıştır.

Yukarıda tartışıldığı üzere genç-yetişkin üniversite öğrencilerinin tütün ürünlerinin kullanımına başlaması sadece merak, özenme, arkadaş çevresi ve duyguların düzenlemeyi içeren ana faktörler bağlamında dahi son derece karmaşık bir olgudur. Çalışma, özellikle toplum sağlığı ve ekonomi değişkenleri aracılığı ile Türkiye'nin uzun dönem refahını yakından ilgilendiren stratejik bir konuyu ele almak bakımından önemlidir. Milyarlarca liralık refah kaybı ancak bu karmaşık sorunların titizlikle incelenmesi ve çözüme kavuşturulması ile mümkün olabilecektir.

Sınırlılıklar

Çalışma çeşitli sınırlılıklar taşımaktadır. Öncelikle çalışma özellikle maliyetler nedeniyle ve çalışmaya temel teşkil eden TÜBİTAK projesi kurgusu nedeniyle AYBÜ'de yürütülmüştür. AYBÜ öğrenci profili bakımından Ankara'daki ya da daha geniş bir perspektifte Türkiye'deki üniversite öğrencilerinin tam bir temsilcisi değildir. Çalışmanın ürettiği bilimsel sonuçlar, çalışma katılımcılarının gerçeği ifade ve paylaşma istek ve kabiliyetlerine göre hassaslık taşımaktadır. Katılımcıların iyi niyetli ve samimi bir şekilde gerçeği ifade etmeleri için çalışma ekibi azami gayreti göstermiştir.

Sonuç

Tütün ürünleri kullanımına başlamanın ya da başlamamanın motivasyon ve sebeplerini nitel analiz yöntemleri ile analiz etmek amacıyla yapılan bu çalışmada olumsuz duyguları düzenleyememe, arkadaş çevresi ve sosyal ilişkiler, merak, özenme ve sosyal imajın katılımcıları başlamaya götüren önde gelen temalar oldukları tespit edilmiştir. Sağlık, ekonomi, problemler, yaşantı istenmemesi, rol model etkisi ve olumlu arkadaş çevresinin ise tütün ürünleri kullanımına başlamamayı açıklayan önde gelen temalardan olduğu tespit edilmiştir. Başlamayı ve başlamamayı açıklayan bu temalar başlamaya sebep olan risk faktörlerine karşı önlemlerin alınmasında faydalı olacaktır. Üniversiteye başlamak ve üniversite hayatı, bu çalışmada gösterildiği üzere tütüne başlamaya götürebilecek kendine has risk faktörleri barındırmaktadır. Üniversiteler ve Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) üniversite öğrencilerinin tütüne başlamasını önleyecek tütün kontrol önlemlerinde bu risk faktörlerini dikkate alması gerekmektedir.

Çalışma bulguları ışığı altında; üniversitelerde çevresel ve sosyal imkanlarda artış; tütüne karşı farkındalık artışına yol açacak sürekli, disiplinli ve interaktif eğitim faaliyetleri; tütüne başlamayanlara pozitif ayrımcılık (burs, harç indirim, vb.); tütün kullanım alanlarının daraltılması ve görünür mekanlardan uzaklaştırılması; fakülte binalarının önü, yemekhane ve kafeterya çıkışları gibi başlama için yüksek riskli mekanlarda önlem alınması; sınav zamanı gibi yüksek stres dönemlerinde önlemlerin artırılması ve sıklaştırılması; öğrencilere psiko-sosyal destek imkanlarının genişletilmesi ve erişiminin kolaylaştırılması; öğrencilerin sosyalleşerek hobi ve beceri kazanacakları 'yeşil' imkanların kampüslerin görünür ve merkezi yerlerinde sunulması gibi önlemler başlamayı azaltmada faydalı olabilir.

Bir üniversite öğrencisinin tütüne başlamasının yaşam boyu ekonomik yükü (sağlık harcamaları, üretim kaybı vb.) düşünüldüğünde üniversite yönetimlerini tütüne başlamayı minimize edecek önlemleri almak ve tavizsiz bir şekilde uygulamaya ikna edici ya da sorumlu tutucu politikalar da başlamanın minimize edilmesinde faydalı olacaktır.

Kaynakça

Akdeniz, E. (2019). Sigara bağımlılığı sağlığa etkileri ve sigara bıraktırmada kullanılan transteoretik model. Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 2, 11-25.

Baheiraei, A., Sighaldehy, S. S., Ebadi, A., Kelishadi, R., & Majdzadeh, R. (2015). The role of family on hookah smoking initiation in women: A qualitative study. Global journal of health science, 7(5), 1-10.

Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. Qualitative Research in Psychology, 3(2), 77-101.

Castañeda, G. B. (2016). Hookah smoking behavior initiation in the context of millennials. Public Health, 124, 124-130.

Denzin, N. K. (Dü.). (1998). The lanscape of qualitative research: Theories and issues. Thousand Oaks: Sage Publication Inc.

Dworkin, S. (2012). Sample size policy for qualitative studies using in-depth interviews. Arch Sex Behav 41, 1319-1320. doi:https://doi.org/10.1007/s10508-012-0016-6

Ersoy, Ö. (2015). Kahramanmaraş il merkezindeki lise son sınıf öğrencilerinde madde bağımlılığı ve etkileyen faktörler. Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı.

Gilman, S. E., Rende, R., Boergers, J., Abrams, D. B., Buka, S. L., Clark, M. A., Colby, S. M., Hitsman, B., Kazura, A. N., FAAP, Lipsitt, L. P., Lloyd-Richardson, E. E., Rogers, M. L., Stanton, C. A., Stroud, L. R., Niaura, R. S. (2009). Parental smoking and adolescent smoking initiation: an intergenerational perspective on tobacco control. Pediatrics, 132(2), e274-e281.

Hongur, A. (2018, Mayıs 31). Sağlık harcamalarının yüzde 9'u tütün ürünlerine bağlı hastalıklara. Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/saglik/saglik-harcamalarinin-yuzde-9u-tutun-urunlerine-bagli->

hastalıklara/1161443#:~:text=T%C3%BCrkiye'de%20devletin%20yapt%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20sa%C4%9Fl%C4%B1k,para%20yakla%C5%9F%C4%B1k%2011%20milyar%20dolard%C4%B1r.%22 adresinden alındı

Jamal, I., Bashir, A., Khan, I., Zulfigar, F., & Asghar, S. S. (2015). Causes of smoking in college students. *Peshawar Journal of Psychology and Behavioral Sciences*, 1(2), 183.

Johnston, L. D., O'Malley, P. M., & Bachman, J. G. (2003). Monitoring the future: National results on adolescent drug use: Overview of key findings. *Focus*, 1(2), 213-234.

Kamarulzaman, K. I., Hamidi, M. H., Abd Nasir, M. I., Sukeri, A. S., & Izham, N. A. (2021). Antecedents of smoking addiction among university students. *Asian Journal of Management, Entrepreneurship and Social Science*, 1(1), 44-55.

Kear, M. E. (2002). Psychological determinants of cigarette smoking among college students. *Journal of Community Health Nursing*, 19(4), 245-257.

Kıral, B. (2020). Nitel bir veri analizi yöntemi olarak döküman analizi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(15).

Korkmaz, M., Ersoy, S., Özkahraman, Ş., Taşçı-Duran, E., Çetinkaya-Ulusoy, E., Orak, S., & Orhan, H. (2013). Süleyman Demirel Üniversitesi öğrencilerinin tütün mamulleri-alkol kullanım durumları ve sigaraya yaklaşımları. *S.D.Ü. Tıp Fakültesi Dergisi*, 20(2), 34-42.

Kulaksızoğlu, A. (2001). *Ergenlik Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Lazurenko, N. V., Podporinova, N. N., Polenova, M. E., Kovalchuk, O. V., & Koroleva, K. I. (2020). Social factors of spreading of tobacco smoking among college students. *Revista San Gregorio*, 1(37), 174-81.

Morse, J. M. (2000). Determining sample size. *Qualitative Health Research*, 10, 3-5.

Nichter, M., Nichter, M., Çarkoğlu, A., & Tobacco Etiology Research Network. (2007). Reconsidering stress and smoking: A qualitative study among college students. *Tobacco Control*, 16(3), 211-214.

Niknakht Nasrabadi, A., Parsayekta, Z., & Emami, A. (2004). Smoking as a symbol of friendship: Qualitative study of smoking behavior and initiation of a group of male nurse students in Iran. *Nursing & Health Sciences*, 6(3), 209-215.

Niknami, S. H., Akbari, M., Ahmadi, F., Babae Rouchi, G., & Heidarnia, A. (2008). Smoking initiation among Iranian adolescents: A qualitative study. *EMHJ-Eastern Mediterranean Health Journal*, 14(6), 1290-1300.

Özlu, T. (2002). *Sigara hakkında bilmek istedikleriniz*. İstanbul: Beyaz Yayınları.

Passey, M. E., Gale, J. T., & Sanson-Fisher, R. W. (2011). "It's almost expected": Rural Australian Aboriginal women's reflections on smoking initiation and maintenance: A qualitative study. *BMC Women's Health*, 11(1), 1-12.

Pinilla, J., Gonzalez, B., Barber, P., & Santana, Y. (2002). Smoking in young adolescents: An approach with multilevel discrete choice models. *Journal of Epidemiology & Community Health*, 56(3), 227-232.

Prochaska, J. O. (2000). Stages of change model for smoking prevention and cessation in schools: Authors applied adult dose for smoking to adolescents when smoking behaviour is different in the two. *BMJ: British Medical Journal*, 320(7232), 447.

Sadeghi, R. K. (2022). Explaining the reasons for the tendency of youth to hookah smoking: A qualitative study. *Journal of Substance Use*, 1-5.

Sheer, V. C., & Mao, C. (2018). Cigarette initiation among chinese male teenagers in early smoking interactions. *Health Communication*, 33(4), 392-400.

Tong, A., Sainsbury, P., & Craig, J. (2007). Consolidated criteria for reporting qualitative research (COREQ): A 32-item checklist for interviews and focus groups. *International Journal for Quality in Health Care*, 19(6), 349-357.

Tuncer, M., Özgül, N., Olcayto, E., Gültekin, M., & Erdin, B. (2009). Ulusal kanser programı 2009-2015. TC Sağlık Bakanlığı Kanserle Savaş Daire Başkanlığı.

TÜİK. (2023). Türkiye sağlık araştırması, 2022. Eylül 26, 2023 tarihinde TÜİK İstatistik veri portalı: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turkiye-Health-Survey-2022-49747#:~:text=28%2C3%20oldu-,Her%20g%C3%BCn%20t%C3%BCt%C3%BCn%20mamul%20kullanan%2015%20ya%C5%9F%20ve%20%C3%BCst%C3%BC%20bireylerin,15%2C5%20oldu%C4%9Fu%20tespit%20edildi.adresinden%20alındı>.

Çatışma beyanı: Makalenin yazarları, bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkileri bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan ederler.